
Mikor volt és van szüksége az Egyesült Államoknak szövetségesekre?

Jason W. Davidson könyve azt vizsgálja, hogy a történelem folyamán hogyan alakult az Amerikai Egyesült Államok viszonya a más országokkal kötött szövetségi kapcsolatokat illetően. Ismerősen csenghet sokaknak az a tézis, hogy az USA semleges volt és ódzkodott attól, hogy más államokkal bárminemű függőségi viszonyba kerüljön azáltal, hogy hivatalos paktummal pecsételi meg az együttműködést, és az 1949-ben aláírt NATO-alapító okiratot szokták mérföldkőként emlegetni, amikor is Washington kilépett a hosszú elszigeteltségi politikából. Ezt a képet árnyalja ez a kötet, amely végigveszi az USA magatartását a kezdetektől napjainkig, és néhány érdekes meglátást tesz.

Az első fejezet meglehetősen elméleti, ahol a szerző egy sor teóriát állít fel a szakirodalom figyelembevételével. Ez adja könyvének keretét, amire később a számos esettanulmányt fűzi fel. Érdemes alaposan megvizsgálni ezt a részt, hiszen a nemzetközi kapcsolatok szempontjából fontos és hasznos megállapításokat tesz, noha némelyik talán egyértelmű és nem is igényel hosszas magyarázatot. Az Egyesült Államok történelmét Davidson szakaszokra osztja, amelyekben az USA a hatalmi ranglétra különböző fokán állt, és ennek megfelelően választotta vagy kereste más államokkal a katonai szövetség lehetőségét. Davidson öt premisszával és egy pótpremisszával rukkolt elő: (1) a kisebb és gyengébb államok keresik a kato-

nai szövetség lehetőségét, amikor fennmaradásukról van szó; (2) a regionális hatalmak védelmi szerződéseket kötnek esetleges, a biztonságukat érhető fenyegetések ellen; (3) egy multipoláris világban a nagyhatalmak csak akkor kötnek katonai szövetségeket, ha konkrét és azonnal bekövetkező fenyegetéssel állnak szemben, és a belpolitikai hatalmi erők nem is engedik, hogy ez másképpen legyen; (4) egy kétpólusú világban a két adott nagyhatalom megpróbál minél nagyobb szövetségi hálózatot kiépíteni, hogy ezzel ellenfelének mozgásterét szűkítse mind gazdasági, mind geopolitikai, mind katonai képességek szempontjából; (5) egypólusú világrend esetén a vezető nagyhatalom próbálja biztosítani magát kisebb fenyegetések ellen, és ilyenkor azért keresi mások szövetségét, hogy azokkal megossza a terheket, a katonai műveleteket, és stabilitást hozzon létre; (6) mint pótpremissza, Davidson úgy érvel, hogy a demokráciák demokratikus berendezkedésű államok szövetségét keresik nem demokratikus ellenfelek ellen. Ahogy a könyv bemutatja, ezeknek a premisszáknak gyakorlatilag megfelel az Egyesült Államok mindenkori hatalmi helyzete a világban, függetlenségének 1776-os kikiáltásától egészen a huszonegyedik század első két évtizedéig. Az USA gyenge államként kezdte meg működését, és életben maradásához szüksége volt más, erős szövetségeseire. Azután, hogy ezt a megpróbáltatást sikeresen túlélte, Amerika fokozatosan növekedett és erősödött, regionális, majd világhatalom lett, először a bipoláris berendezkedés egyik, majd az unipoláris világrend megkérdőjelezhetetlen vezető hatalmává vált. A fejezetek ezeket az időszakokat az előbb felvázolt premisszákkal hozzák harmóniába, mintegy igazolva azokat.

Az első kronológiailag tematikus fejezet a függetlenségi háborút és az 1812-es szintén a britek ellen vívott háborút (és ezek mentén kialakult eseményeket) tekinti át a szövetségi

kényszer, illetve annak hiánya szempontjából. Az 1775-ben a függetlenség kivívásáért megkezdődött háborúban hamar eldőlt, hogy erős szövetségesek nélkül az új nemzet nem lesz képes felülkerekedni a briteken. És miután a saratogai csatában (1777. október) meglepetésre amerikai győzelem született, ez meggyőzte a franciákat, hogy valóban lehet esélye egy amerikai győzelemnek, így a britek elleni revansvágytól fűtött franciák megkötötték az amerikaiakkal a szövetséget 1778 februárjában. Az 1812-es háborúban azonban az addigra már némileg megerősödött amerikaiaknak nem volt szükségük szövetségesekre a britek ellen (akiket persze gyengített az Európában zajló napóleoni háborúskodás), bár a háború nem hozott győzelmet egyik félnek sem. Tehát Amerika saját erejétől tette függővé, hogy megpróbál-e avagy sem szövetségest szerezni magának.

A második fejezet az 1823-tól kezdődő 90 évet öleli fel, amikor a szerző az Egyesült Államokat regionális hatalomként írja le, amelyik eszerint határozta meg diplomáciai érdekeit és céljait. A kiemelkedő szövetségi, illetve védelmi egyezmények, a Monroe-doktrína (1823), a Tyler-doktrína (1842) és a Bidlack-Mallarino szerződés (1846). A méltán híres Monroe-doktrína azt volt hivatott biztosítani, hogy az európai hatalmak maradjanak távol a függetlenségüket sorban kikiáltott latin-amerikai országoktól, így biztosítva nagyobb mozgásteret ott az Egyesült Államoknak. A Tyler-doktrína gyakorlatilag garantálta Hawaii függetlenségét, amely az Egyesült Államok számára stratégiaileg volt fontos: az Ázsiába tartó és onnan érkező kereskedelmi hajók gyakran kötöttek itt ki javítások és friss vízfelvétel céljából. Emellett fontos, hogy a britek és a franciák látványosan anektáltak szigeteket a Csendes-óceánon, így ez is arra sarkallta az amerikai politikai vezetést, hogy saját érdekeit védje, illetve stratégiai pozícióit megerősítse a térségben. A Bidlack-Mallarino szerződés pedig az Új-granadai

Alkírályság (nagyjából a mai Kolumbia, Panama, Ecuador és Venezuela) szuverenitását és egy esetleges Panamában épülő csatorna biztonságát volt hivatott megvédeni. Az amerikai vezetés a britek térségbeli terjeszkedésétől tartott, és emiatt hozta meg a döntést saját kereskedelmi és hegemón törekvéseit szem előtt tartva. A tárgyalt korszak nagyobb háborúiban (mexikói-amerikai háború (1846–48), amerikai polgárháború (1861–65) és a spanyol-amerikai háború (1898)) az Egyesült Államoknak nem volt szüksége szövetségesekre, így nem is kötött semmiféle védelmi vagy egyéb szerződést más államokkal. A következő fejezet a két világháborút vizsgálja az Egyesült Államok szövetségi politikájának tükrében, ami abból a szempontból volt vízválasztó, hogy Washington európai hatalmakkal fogott össze. Az első világháború (1914–18) előestéjére a katonai komponenst leszámítva az USA már a világ első számú hatalmának számított. Ráadásul mindkét esetben a Nagy-Britannia-Franciaország kettőst és azok szövetségeseit szerette volna győztesnek látni, de belpolitikai megfontolásokból csak jelentősen megkésve lépett be mindkét háborúba. Davidson „hatalmi szint-veszély” teóriája szerint egy multipoláris világban – mint ezekben az estekben is – a nagyhatalmak vonakodnak más államokkal szövetségbe lépni, és az USA ebben az időszakban ennek volt a legklasszikusabb megtestesítője. Az persze megválaszolatlan kérdés a szerző részéről, hogy az európai nagyhatalmak miért léptek olyan szívesen szövetségre egymással és egymással szemben, így itt némileg megbicsaklik a teória, de erre a szerző nem tér ki. Ez mindenképpen gyengíti az érvelés összképét, hiszen a teóriának minden államra alkalmazhatónak kellene lennie ahhoz, hogy univerzális premisszákról beszélhessünk.

A leghosszabb fejezet a második világháború utáni időszakot öleli fel egészen 1981-ig, amikor is Spanyolország csatla-

kozott a NATO-hoz. Ez az időszak valóban figyelemreméltó, hiszen soha korábban nem hozott létre az Egyesült Államok annyi védelmi szövetségi szerződést vagy csatlakozott hozzájuk, mint az 1945 utáni években. Ennek oka természetesen a világháború után kialakult hidegháborús bipoláris világ volt, amiben a Szovjetunió félelmetes ellenségként és ellenfélként jelentkezett az amerikai döntéshozók számára, és ez a logika határozta meg a védekezés szövetségi rendszerének minél szélesebb kialakítását. Kezdve az 1947-es Rió-paktummal, ami a nyugati félteke védszövetsége volt, folytatva 1949-ben a NATO-val, avagy az Észak-Atlanti Szerződési Szervezetével, majd a védelmi ernyő hatalmas kitágításán át 1951-ben az ANZUS, a Fülöp-szigetek és Japán – az Egyesült Államok szinte mindenhol jelen volt a világban. Utóbbi országok például azt a sziget-láncolatot kellett megalkossák, amelyek az Egyesült Államok észak-nyugati részétől így egészen Kína déli részéig terjedt (ebben az összefüggésben nem szabad elfelejteni, hogy 1949-ben Kínában kommunista hatalomátvétel történt, míg 1950-ben a kommunista észak-koreai vezetés támadást indított Dél-Korea ellen).

Fontos megállapítás, hogy ezek a gombamód szaporodó védelmi szervezetek és szövetségek nem mindig értékalapon jöttek létre – függetlenül az ezt hangoztató propagandától –, hanem szigorúan stratégiai megfontolások alapján (elég csak Argentínára, Portugáliára vagy a Fülöp-szigetekre gondolni). A cél egyértelműen a geostratégiai és gazdasági előnyöket biztosító helyek „megszerzése” és azoknak a szovjetek elől való elzárása volt. 1952-ben azután megindult a NATO bővítése először Törökország és Görögország felvételével. Egyik államra sem lehetett rásütni, hogy észak-atlanti fekvésű, virágzó demokrácia és közös kulturális értékeket képvisel az eredeti aláíró országokkal, de a stratégiai érdekek ezt mind felülírták.

Az antikommunizmus elégséges összetartó erőnek bizonyult. 1955-ben pedig Nyugat-Németország vált a katonai tömb tagjává, hiszen egy jövőbeni szovjet támadás feltartóztatásához elengedhetetlen volt a német ipar és jól képzett haderő.

1954-ben pedig a SEATO-t (Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete) írták alá, amely Indokína biztonságát volt hivatott szavatolni egy esetleges kommunista agresszióval szemben. Később jöttek egyéb kulcsfontosságúnak tartott országok a Közel-Keleten (pl. Irán 1959-ben, amely mind földrajzi elhelyezkedése, mind gazdag olajmezői miatt roppant fontos volt az amerikai stratégia szempontjából, vagy Izrael 1962-ben), így azt lehet mondani, hogy a hidegháború közepére az Egyesült Államok olyan, kölcsönös védelmi szerződésekkel teleszőtt világot hozott létre, ami elvileg jól akadályozta az eurázsiai kommunista hatalmak (Szovjetunió és Kína) esetleges terjeszkedési potenciálját.

Az utolsó fejezet az 1990 óta eltelt időszakot, tehát a poszt-hidegháborús érárt vizsgálja. A szerző alapfeltevése, hogy az Egyesült Államok helyzete ekkor vált unipolárisra, és ezt a helyzetet még mindig élvezzi a mostani világban. Noha ezen az utolsó kijelentésen lehet vitatkozni, az 1990-es évtizedre ez mindenképpen igaz volt. Ebben az évtizedben két jelentős hulláma volt az amerikai katonai szövetségi rendszer kiterjesztésének. Először a Kuvaitot ért iraki támadás utáni időszakban a Perzsa-öböl térségének számos országa került szorosabb katonai kapcsolatba Washingtonnal. Amerikai szempontból egyértelműen az olajkitermelés miatt értékelődött fel még jobban a térség, aminek biztonságát megérte szavatolni. 1999-ben pedig a NATO kibővítése kezdődött meg, először három kelet-európai országgal: Lengyelországgal, a Cseh Köztársasággal és Magyarországgal. Ennek oka részben a délszláv háború, részben a térség történelmileg kondicionált rossz szomszédi viszonyai

miatti azon amerikai aggodalom volt, hogy a térség instabilitása erőszakot és végsősoron amerikai beavatkozást igényelhet (ahogy ez meg is történt a délszláv háborúban). Három itteni fontos ország NATO-tagságával a regionális stabilitás jelentősen volt növelhető, és ekkoriban a bővítés miatti orosz idegesség nem volt annyira fokozott, az komolyan elbizonytalaníthatta volna a Clinton-kormányzatot egy ilyen lépéstől.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadások utáni amerikai külpolitikának része lett a szélesebb értelemben vett közel-keleti térség stabilitásának elősegítése. Ehhez a katonai beavatkozások mellett a szövetségi rendszer kiépítése felé is történtek lépések. De a terrorizmus elleni harcnak volt a következménye a 2003-as NATO-bővítés is, ami a balti államoktól egészen Bulgáriáig és Szlovéniáig terjedt, és gyakorlatilag teljesen lefedte a korábbi Szovjetunió keleti blokkját, sőt némiképp területét is (a balti államok kapcsán). A 2022. február 24-én megindult orosz támadás fényében külön érdekes, hogy Ukrajnával is szorosabbra fűzte katonai kapcsolatait az Egyesült Államok, nyilván egy jövőbeni NATO-tagság reményében. A most is tartó és látszólag elhúzódó háború miatt ez a kérdés nyilván csak a későbbiekben valósulhat meg, ha egyáltalán létrejön. Az 1990 utáni katonai szövetségek és biztonsági paktumok kapcsán a szerző a következőket hangsúlyozza: az amerikai cél nem feltétlen a hatalom megerősítése, hanem inkább saját tehermentesítése és a stabilitás megszilárdítása, különösen az Amerikától távol eső régiókban, ahol vagy revizionista államokkal vagy nem állami szereplőkkel kellett felvenni a harcot.

Konklúziójában a szerző a bemutatott harmincnégy esetet veti össze a könyve elején felállított teóriájával és a következőkre jut: minden külpolitikai szövetségi kezdeményezés erődje az erő: mennyire erős egy állam a különböző kategóriákban (katonai, gazdasági, jóléti, diplomáciai stb.), és ennek

megfelelő szinten fog katonai szövetségeket választani magának. Amikor az Egyesült Államok gyenge volt és fennmaradásáért harcolt, létkérdés volt Franciaország és lehetőleg más országok megnyerése szövetségesnek. Ahogy Amerika ereje az idő elteltével egyre nőtt, regionális hatalomból világhatalom lett, először bipoláris majd unipoláris világban találta magát, a szövetségépítési hajlmai is eszerint változtak. A világ megint bipolárisra kezd változni a kínai felemelkedés miatt, így Davidson szerint az USA megint a hidegháború korában megtapasztalt szövetségépítésben lesz érdekelt, hogy minél inkább sakkban tudja tartani Kínát.

Davidson könyve nem elsődleges forrásokra épülő és azokból következő mélyelemzés, hanem sokkal inkább egy, a nemzetközi kapcsolatokat vizsgáló és arra egy teóriát felállító mű, amely számos példával igyekszik állítását igazolni, s teszi mindezt az Egyesült Államok diplomáciai történetét alapul véve. Érvelése meggyőző és a példák magukért beszélnek. Maga a megállapítás, miszerint az országok mindenkori érdekeik szerint cselekednek, és egy ország ereje a nemzetközi térben határozza meg, hogyan áll hozzá potenciális szövetségesek felkutatásához, és a velük való megállapodáshoz természetesen nem újkeletű, sőt, teljesen magától értetődő. Éppen ezért inkább a teoretikus munka teszi a könyvet igazán hasznossá különösen azok számára, akiket érdekel a diplomáciatörténelem és a nemzetközi kapcsolatok mibenléte.

Jason W. Davidson: *America's Entangling Alliances: 1778 to the Present* (Amerika szövetségi rendszerei 1778-tól napjainkig). Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2020. xv + 281 o.

Peterecz Zoltán